

zelései a színházról, hogy belső működésével alig van tisztában, de talán éppen ezért sokkal pontosabb láttelepet ad az általa megbrájt előadás lényeges mozzanatairól, mint egy nála felkészültebb és beavatottsága miatt „vak” profi. Vagy Márton László, akinek darabjait az előző *Színház* is közölte mellékletében, de a vígszínházbéli *III. Richárd*-előadás kritikájával sikerült feltámasztania Kosztolányi szellemét: független lélek, szuperművelt, aki szinte gyermekként forgolódik, hagyja, hogy hassanak rá dolgok, nem ítélkezik kegyetlenül, új szemmel tud ábrázolni, novellahősökként szemrevételezni a színpad szereplőit. Ugyanő egy tematikus számban is szerepel, mely a Shakespeare-fordítások gyakorlati problémáival foglalkozik (*A Windsori víg nők* újrafordításának tanulságait beszél el, legalább tizenöt másik szerző társaságában).

Azt mondtam, hogy minden szám „egyéniesség”, minden számnak más a kompozíciós elve. Lehet, ez így nem is igaz (talán nem is szabad, hogy egy folyóirat túlságosan változtassa belső formáját), mégis megállapítható, hogy a szerkesztők nem törekszenek valamilyen terjedelmi kiegyenlítettiségre. Ha, mondjuk egy Magyarországon még kiadatlan Mrozek-önéletrajzra bukkannak, akkor teljes terjedelmében közlik, és pedig a lap elején, a könyvnyi terjedelmű írást, és egyebeket is a szerzőről, hogy úgy mondjam, gátlástalanul. Megnyugtató ez a szabadság: ugyanilyen entropikus hirtelenséggel foglalja el az egyik számot (és burjánzik át több más számba) valamelyik színházi-helyhatósági vita (Szeged, Veszprém, Pécs), bukkannak fel ezotérikus, egzotikus irodalomtörténeti leletek mellett (Bulgakov és Erdmann írásai) az aktuális válság szociografikus dokumentumai: a hatalom és a műhelyek vitája. Mert ha azt nem is mondhatjuk, hogy színház az egész világ, azt bizton állíthatjuk, hogy abban, *ahogyan* a színház funkcionál, világösszefüggések képeződnek le, sajátos, másutt nem föllelhető módon. Az adminisztratív és a művészi szféra érintkezése itt a legpregnánssabb: minden összecsapás drámai – egy konzervgyár vagy tejüzem privatizálása hullámokat vet, mert munkanélküliség fenyeget, vagy „belopakszik” az idegen tőke, de mennyivel nehezebb bemérni a színházi válság

hullámhosszát, ahol nem olyan könnyű, talán nem is szabad definiálni a műfaj szellemi határait, az érték alig-alig vethető össze gazdasági hasznával, nem nagyon lehet az egyes előadásokat egymással szemben mérlegre tenni. A *Színház* a vélekedéseket mindig sikeresen ellenpontozza dokumentumokkal. De – ami különösen tetszik: nem átal egy okos férfiút, mint például Babarczy Lászlót, esetleg többször is megkérdezni – nem fél az elfogultság látszatától.

Mivel a színház: képzőművészet és irodalom korántsem véletlen találkozása egy művérrrel lelocsolt műtőasztalon, igen szerencsés, hogy a lap mind a borító, mind belső alakjának tervezését képzőművészre bízta: Kemény György plakátszerű, önálló alkotásnak is beillő címlapjai és Nagy András leleményes belső grafikái nem kevéssel járultak hozzá a lap megújulásához.

Egyébként e (magyar) történehez tartozik, hogy a szerkesztőség tagjai, azon a példányszámon felül, melyet a (magyar) Posta terjeszt, saját maguk szállítják ki a friss *Színház*akat a színházakba minden hónap elején, ahol a jegyszedő nénik árusítják, aztán (a jegyszedő nénik komoly haszná mellett) maguk gyűjtik be a pénzt és adják fel csekkben a kiadóba, a (magyar) Színművészek Szövetségébe. Ha a Gutenberg-féle kézi-szedés már át is adta helyét a fény-szedésnek, a kéziliterjesztés még élettől valószínűleg csak javul a lap: visszalopózik bele a közvetlenség: az a fajta színházi igazság, amit csak a vörös bársonyfűggyönön át leleselkedő, visszeres lábú jegyszedő nénikék ismernek.

FORGÁCH ANDRÁS

A PONTOSÁG ÉS A GÚNY

„Arisztotelésztől *kjerkegőrig*”, mondta a filozófus kolléga az értekezleten, és én felrezzentem gondolataimból. Ja úgy, Kierkegaardról van szó, csak a kollégát valaki felvilágosította, hogy ezt a nevet nem *kierkegárd*-nak, hanem *kjerkegő*-nak kell ejteni. De miért is? Mert az illető dán volt, és a dánok ezt a nevet így mondják?

Még a kommunizmus alatt a Nyírségbe kellett kísérem diákokat almászüretre (noch dazu éppen Pócspetribe), és amikor az almáskertbe értünk, a munkavezető bemutatkozott: „*darauci* vagyok”, mondta. „Elnézést, *Darauci*?” – kérdeztem vissza, hogy biztosan jól jegyeztem meg, hiszen az elkövetkező hétre az életünk függött tőle. „Nem”, mondta rosszalóan, picit talán keményen is, „*darauci*”. Húha, gondoltam, ez a hét is jól kezdődik, de egyszerűen csak megvilágosultam: „*Daróczy*?” kérdeztem. „Az hát, *darauci*. Na, jó munkát”, mondta és ment a dolgára.

Szabad-e pontosan megismételni valamit? Szabad-e utánozni másokat? Dadogó ismerősöm szavait úgy tolmácsolom-e pontosan, ha azt mondom: Zoli azt üzeni, hogy k-k kedden j-j-jön? Ha a bíróságon a tanú hajszálpontosan akarja elmondani, mit hallott egy nő szájából, akkor női hangon kell mondania? Szabad-e a dánokon gúnyolódni azért, mert nem tudják rendesen kimondani: *kierkegárd*? A pontosság és a gúny nehezen választható szét, a pillanatfelvétellel néha felér egy karikatúrával. Sőt.

A hazai gyakorlatban az orosz mássalhangzó-lágyulásokat *ty, gy, ny*-vel szokták jelölni, amittől az orosz szavak néha igen mókásak lesznek. *Nyizsinszkij, Klavgyija* – hogy néz ez ki? Elhiszem, hogy az oroszok valahogy így is mondják, de ezt nem tisztességes rájuk verni. Nobody's perfect. A franciák megelégszenek a *Nijinski* írásmóddal, pedig írhatnának *Gnijinski*-t is. Mi is írhatnánk rendesen: *Nizsinszki, Klavdia*, végül is ezt akarják mondani az oroszok, és nekünk az intenciót, az idealizált ÜZENETET kell továbbítanunk: a megformálás, az anyagi formába öntés pontos átvitele nem tartozik az üzenetközvetítéshez, odaerőltetése karikázó eszköz. Ilyen spontán népi karikatúra eredménye az *osztapenkó* (a jó *Osztapenkó*-ból, aki állítólag tényleg létezett): ha nektek lágy mássalhangzó kell, hát tessék!

Ha ezek – ami nem igaz – hű tolmácsolásai az eredetinek, akkor is pillanatfelvételek, mert nyelvi szövetükből kiragadva kerülnek egy másik szövet, esetünkben a magyar, közepébe. És ezáltal már nem hű tolmácsolások: a hűség ugyanis kontextusfüggő, férfi pedig ne beszéljen női hangon. A gimnáziumi magyar könyvben az állt, hogy „Wordsworth

ejtsd *údzuósz*". Könyörgöm, ne! Ejtésék, kérem, *vördzvörsz*-nek, és ne froclizzák az angolokat azzal, hogy nem bírnak mássalhangzó előtt *r*-et ejteni. Uriember az ilyesmit nem veszi észre, ahogy a dadogást se, vagy azt, hogy valaki a Klavdiát olyan *klavgyija*-félének mondja. Héber szavakat látni néha úgy átírva, hogy minden a betűre ékezetet tesznek: *Háá-rec, sábbát, Rámát-Gán*, nyilván abból a meggondolásból, hogy a héberben nincs *a*, csak *á*. Talán gyerekeknek szóló könyvben elkél ez a figyelmeztetés, de az érettebb olvasó csak fészeng: hát persze hogy *á*-nak mondanak minden *a*-t, de hát azt vagy tudja valaki, vagy nem, vagy óhajtja utánozni, vagy nem – folytonosan kifrogatni karikatúrával ér fel. (Az oroszok is *á*-t mondanak, mégse írjuk, hogy Tátjáná Zászlávszkájá; ez már tényleg gonoszság volna. A Gercent szerencsére abbahagytuk). Bulgár ismerőseim finoman, de határozottan értésemre adták: ne akarjak fordítva bólogatni, hagyjam őket békén. Tolakodás a részemről, ha az ő egymás közti szokásaikat utánozni akarom. A japánok udvariasan mosolyognak, de furcsállják, hogy a vezeték- és keresztnévüket fordítva használja a magyar sajtó és könyvkiadás. Fordítva, azaz ugyanúgy, ahogy ők használják egymás között (Kaifu Toshiki), és nem úgy, ahogy nemzetközi fogyasztásra ők maguk átadják, vagyis Toshiki Kaifu. Bennfenteskedő dörgölődés azzal előállni, hogy a

magyarban is vezetéknev + keresztnév sorrendet használunk – mintha valaki azt mondaná nekem: járjunk össze ezentúl, mert az ő neve is Nádasdy. Az ilyesmit nem illik észrevenni, legfeljebb egy futó félmosollyal nyugtázni lehet, ennyi. Ráadásul a végén úgy megzavarodik az ember, hogy nem tudja, melyik japánnak mi a neve. Yukio Mishima regénye magyarul „MISIMA Jukió” név alatt jelent meg, így, ilyen esetlenül, az első tag csupa nagybetűvel, hogy lássuk: az a vezetéknev. Ennél egyszerűbb lett volna a keresztnév után írni, azt ugyanis mindenki tudja, hogy a külföldiek vezetékneve a keresztnév után következnek.

A kérdés az, hogy hívják valójában

pápát? Döntő-e ebben annak az országnak a szokása, ahol él, vagy amelynek szülőtte? Giovanni Paolo? Iohannes Paulus? Janusz Pawel? Pontosabbak ezek, mint a János Pál? No és hogy hívják valójában Yukio Mishimát? Szerintem így; az már egészen más kérdés, hogy a japánok megfordítva használják a vezeték- és keresztnévet. Hagyni kell őket. Érdekes, de mellékes véletlen, hogy a magyarok is így tesznek: a nagy zeneszerző, Béla Bartók nevét például hazájában fordítva, Bartók Béla alakban használják. A más kultúrákat tisztelni és ismerni kell, de nem utánozni: volt az idegennyelv-oktatásnak egy túlbuzgó periódusa (magam is vittem zászlaját), amikor arra törekedett mindenki, hogy akcentus nélkül tanuljon meg az idegen nyelven. Ezt ma már sokan visszásnak érzik: miért beszéljen valaki pontosan úgy, mint a franciák, ha nem francia? Miért mondja a Kierkegaardot úgy, ahogy a dánok, ha nem dán? A világkultúra figuráit pontatlan tisztelettel kell megnevezni, tisztelettel a hagyomány, az ismertség, a közvetítők iránt: *sopennek*, *Avicennának*, *Nizsinszkinék*, *Yukio Mishimának*, *kirkegárd*-nak, II. János Pálnak, mert a világkultúra pontatlan, hiszen csak így tud közös és egységes lenni.

A rádióban valaki az Oidipusz-komplexusról beszélt: már csak az kellett volna a boldogságomhoz, hogy utána felcsendüljön a Héraklészfürdői emlék.



■ NÁDASDY ÁDÁM